

INVESTICE DO ROZVOJE VZDĚLÁVÁNÍ

Datum: 31. 5. 2013

Projekt: Využití ICT techniky především v uměleckém vzdělávání

Registrační číslo: CZ.1.07/1.5.00/34.1013

Číslo DUM: VY_32_INOVACE_112

Škola: Akademie – VOŠ, Gymn. a SOŠUP Světlá nad Sázavou

Jméno autora: Mgr. Miroslava Pavlíková

Název sady: Český jazyk a literatura pro dvouleté maturitní studium

Název práce: Tvoření slov v češtině – odvozování (prezentace)

Předmět: Český jazyk a literatura

Ročník: 2.

Studijní obor: 64-41-L/51 Podnikání

Časová dotace: 1 vyučovací hodina

Vzdělávací cíl: Rozvíjet porozumění jazyku a tím i pravopisné dovednosti.

Pomůcky: Počítač a dataprojektor.

Inovace: Posílení mezipředmětových vztahů, využití multimediální techniky, využití ICT.

Tvoření slov v češtině

Odvozování

Nová pojmenování jednoslovná vznikají na základě už existujících slov těmito způsoby:

- A) Odvozováním
- B) Skládáním
- C) Zkracováním

Odvozování (derivace)

= tvoření slov pomocí předpon, přípon, popř. i koncovek; vznikají tak slova odvozená (= deriváty);

- ze slova základového vzniká slovo odvozené přidáním předpony, přípony, popř. jen koncovky (málo časté)

Př. *smrk* → *smrkový*

ledový → *ledovec*

les → *prales*

pata → *podpatek*

trn → *trní*

- při odvozování pracujeme s těmito pojmy:

- **slovotvorný základ** = ta část slova základového (bez koncovky), ke které se připojuje přípona nebo předpona, tedy ta část slova, která je společná slovu základovému a odvozenému:

Př. *učitel* → *učitelka*

bránit → *branka*

ohromný → *ohromně*

Někdy se slovotvorný základ rovná kořeni:

Př. *běhat* → *běh*

houba → *houbový*

- **Kořen** = ta část, slova, která je společná všem slovům příbuzným; je dále nečlenitelný (*les, lesní, lesník, zalesnit, lesový, zálesák, prales, lesák...*).
- **Kmen** = ta část slova odvozeného, která zbude po oddělení koncovky (*tiskl, nese, učitelka, obráběči*).
Někdy se kmen rovná kořeni (*tiskl, nese, ryba*).
- Slovtvorné prostředky (= afixy) :
  - a) **přípona (sufix)** – stojí za slovotvorným základem, její součástí bývá i koncovka:

Př. umýva – dlo

dlaždi – či

b) předpona (prefix) – stojí před slovotvorným základem:

Př. při – letět

ne – rozpoznat, roz – poznat

c) někdy se současně připojuje předpona i přípona:

Př. pře – lét – avý

pod – pat – ek

d) koncovka = část slova na jeho konci, která se mění při skloňování nebo časování; tvoříme jí většinou nové tvary téhož slova:

Př: hrad – hradu – hradem - hrady

Nová slova se koncovkou tvoří jen výjimečně
(*zlat – o, list – í, ryb – a*).

Cvičení

1. *Vyberte slova, která vznikla odvozováním:
Lesostep, Čedok, stepní, stopař, autostop, stopovat,
dopravní, ČSAD, autodoprava, nestopovat, mistryně,
látkový, modro-bílý, zmodrat, Sazka, sazeč, sázkový,
literárněkritický, knižní.*
2. *Vedle každého slova odvozeného napište slovo zákla-
dové a podtrhněte slovotvorný základ:
motorka ←*

zamaskovat ←

dřevěný ←

houbička ←

domeček ←

slabší ←

nejslabší ←

tlust'och ←

udírna ←

3. Podtrhněte kořen těchto slov:

Malovat, míčový, parník, léto, zamlžit, brouček.

4. Ve slově lakomý je kmenem:

a) lak-

b) lakom-

c) lako-

Správná řešení:

cv. 1: stepní – stopař – stopovat – dopravní – nestopovat –
mistryně – látkový – zmodrat – sazeč – sázkový – knižní

cv. 2: motorka – motor, zamaskovat – maskovat, dřevěný –
dřevo, houbička – houba, domeček – dům, slabší – slabý,
nejslabší – slabší, tlust'och – tlustý, udírna – udit

cv. 3: malovat – míčový – parník – léto – zamlžit – brouček

cv. 4: b)

Použitá literatura:

1. Sochrová, Marie: Český jazyk v kostce pro střední školy. 2. vydání. Fragment, Havlíčkův Brod 2002. ISBN 80-7200-338-0.
2. Mašková, Drahúše: Český jazyk. 1. vydání. Třebíč. VYUKA.cz 2005.
3. Martinec, Ivo – Tušková, Jana Marie – Zimová, Ludmila: Mluvnice (učebnice českého jazyka pro střední školy). Nakladatelství Fraus. Plzeň 2008. 1. vydání. ISBN 978-80-7238-779-3.
4. Slovník spisovné češtiny. Academia. Praha 2010. Vydání 3., opravené. ISBN 978-80-200- 1080-3.

Dílo smí být dále šířeno pod licencí CC BY-SA

(www.creativecommons.cz).

Materiály jsou určeny pro bezplatné používání pro potřeby výuky a vzdělávání na všech typech škol a školských zařízení. Jakékoliv další využití podléhá autorskému zákonu.

Všechna neocitovaná autorská díla jsou dílem autora.